Tornai József

A második születés[1]

Soha nem gondoltam arra, hogy egyszer ott kell állnom Csoóri Sándor sírjánál. Hiszen ő maga volt az élet, a gondolkodás és a modern költészet.

Halála a 2. világháború utáni magyar irodalmi és szellemi-politikai világ legnagyobb vesztesége. Nem azért, mert nem éltek olyan pályatársai, mint Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László vagy Pilinszky János. Ők voltak, akik a század számára is példaképül szolgáló költészet vívmányait megteremtették. Mesélte nekem, hogy amikor a megújult *Új Hang* szerkesztőjeként Juhász és Nagy László legújabb verseit megkapta, annyira a hatásuk alá került, hogy a kéziratokat nem adta át a főszerkesztőnek, hanem napokig-hetekig hordozta a táskájában, hogy újra és újra elolvashassa. Hogy újra és újra átadhassa magát annak az ujjongásnak és megrázkódtatásnak, amely elragadta.

Ott volt az új, modern magyar líra megszületésének pillanatában. Még arra is gondolt, hogy ilyen példák világában neki föl kellene hagynia az írással.

Szerencsére nem ez történt.

Első verseskönyveinek, a *Fölröppen a madár*nak, majd az *Ördögpillé*nek a korlátait fölismerve, végrehajtja a maga költői forradalmát az 1962-es *Menekülés a magányból* és a még több újítással élő *Második születésem* című, 1967-es kötetével. Ezzel végleg kialakul a valódi Csoóri-vers: konkrét, érzéki képeivel és gondolatiságával. Ekkor már közeli barátok voltunk, szinte naponta találkoztunk valamelyik presszóban vagy kávéházban. Ekkoriban születnek meg Csoóri híres esszéi is, amelyekben a nyugati, főleg francia szürrealisták példáin látott eszközökben ráébred (velem együtt) a magyar népköltészet és a szürrealizmus rokonságára. Folytonos vitáink is e körül folynak. Kiformálódik gondolkodásunkban, kifejezési módjainkban a természetünk adta különbség. Csoóri mindig kézzelfoghatóbban, én mindig elvontabban érvelek, miközben álláspontunkat egyre inkább mérlegeljük, akár el is fogadjuk.

Sanyi azonban nem csak ebben különbözött tőlem. A sokoldalúságában is. Ő nem csak politizáló, sőt lázadó költő. Közéleti egyéniség. Bejárja az országot,

TORNAI JÓZSEF (1927) költő, író, műfordító. A *Hitel* főmunkatársa. A Nemzet Művésze.

1 Elhangzott az Óbudai temetőben 2016. szeptember 21-én.

megírja a *Tudósítás a toronyból* című irodalmi riportkönyvét a vidék szegénységéről, a paraszti gazdaságok tönkretételéről. Nagy fölháborodást vált ki. Forgatókönyveket ír Kósa Ferencnek (a *Tízezer nap,* a Dózsa-film: az *Ítélet)* és Sára Sándornak (például a *Nyolcvan huszár).* Vezető személyisége az egyre élénkebben kibontakozó ellenzéki mozgalomnak. Lakiteleken vagy a monori országos értelmiségi találkozón, a viták, megegyezések és különvélemények forgatagában a legerősebb a hangja.

A közéleti tevékenység azonban sose jelenti azt, hogy a versei is átpolitizálódnak. A versírást – mint ebben gyakran megállapodtunk – „a személyiség nagy kalandjának" tartja. Ezért, hogy Csoóri mint költő, éppolyan népszerű egyenletesen művészi kidolgozású lírájában, amilyen heves és szókimondó cikkeiben, az egy-egy költői estet követő nyílt társadalombírálataiban. Emlékszem, hogy ilyen alkalmakkor, akár Pesten, akár vidéken százak és százak vesznek részt a jelent bíráló és a változásokat követelő vitákban.

Csoóri mindig az élen van. Teljesen egyesül személyiségében a politikus és a költő. Én hozzá képest sokkal inkább szkeptikus és elméleti vagyok. Nem hiszek a reformokban, csak a teljes átalakulásban. Ezért nem is ér akkora csalódás az MDF győzelme és az 1989-es pártpolitikai változások után. Barátom is sokkal nagyobb szabadságot, egyenlőséget, népi országirányítást, az ellenzékkel őszintébb, azonos célú világot, parlamentet vár. Csalódása éppúgy kiviláglik közéleti prózájából, mint új verseiből. A *Hattyúkkal ágyútűzben* (1994) vagy a *Ha volna életem* (1996) és az új versek: *Száll, száll a füst* (2000) kiábrándulásról tanúskodnak. Ezt írja összegyűjtött verseinek fülszövegében: „Belebonyolódva a politikába, a mindennapi tusakodások balassis kalandjaiba… azzal nyugtattam magamat, hogy minden cselekedetem költészet lesz. Költészet maga a sorsom is, hiszen jót, a jót akarom: az igaztalan, hazug élettel szemben az igazi életet… Az összegyűjtött verseket átlapozva most látom, hogy mindez csupa áltatás volt."

Pedig ő maga volt az élet, a gondolkodás és a modern költészet.

Nem vagy te árva

Sanyi, nem vagy közöttünk,
Sanyi, elszöktél,
eltántorodtál a Nagy Házból,
Sanyi, gyere vissza,
lányok ülnek aranykoszorúban,
kiált utánad a fiad,
barátaid feketén énekelnek,
testvéreid lesnek a Nagy Síkságon és az Oltárkőn,
Sanyi, de miért?
de meddig maradsz távol?
Meddig, fekete bozontú,
villámkés-igéjű,
víz-lobbanású,
Sanyi, gondolj ránk, akik itt maradtunk,
gondolj földedre, amiért sziszegtél,
nem voltál hideg szél, mégis sziszegtél,
mert el akarták venni, ami a tied,
el akarták venni a testvéreidet, Vejnemöjnen,
igen, nem voltál másunk,
mint a mi Vejnemöjnenünk,
a zámolyi kertek alatt régen leesett a hó,
kitörted a lábodat, mivel táncolsz mivelünk?
Sanyi, rád támadtak az odvascsőrű madarak,
neked estek, akik csak szolgák,
a hamisak, az álarcosok, a holtod kívánók,
Sanyi, gyere vissza a Nagy Házba,
Sanyi, rózsát kötnek csokorba a lányok,
melledből pirosodnak ki a lányok,
Sanyi, velünk maradtál,
nyisd ki a szemed, hogy lássunk,
lássuk dalokból, dalokból faragott ujjaidat,
te nem lehetsz néma,
nem hagyhatsz minket elvágott nyakkal,
nem hagyhatsz könyörögni,
hogy mondjad már,
mondjad a varázsszót a lovacskáknak,
Sanyi, mi nem hiszünk neked,
nem tehetsz úgy, mintha csak csont volnál,
mintha csak kiszáradt nyelv és vakult szem volnál,

Sanyi, tudjuk, hogy itt vagy fölöttünk a felhőn,
nem csapsz be a némaságoddal,
az ország-cimbalmú torkoddal,
Sanyi, gyere vissza, vissza a Nagy Házba,
piros és véres,
fehér és véres,
zöld és véres verseid menyegzőjére,
nem vagy te árva,
nem vagy te árva!

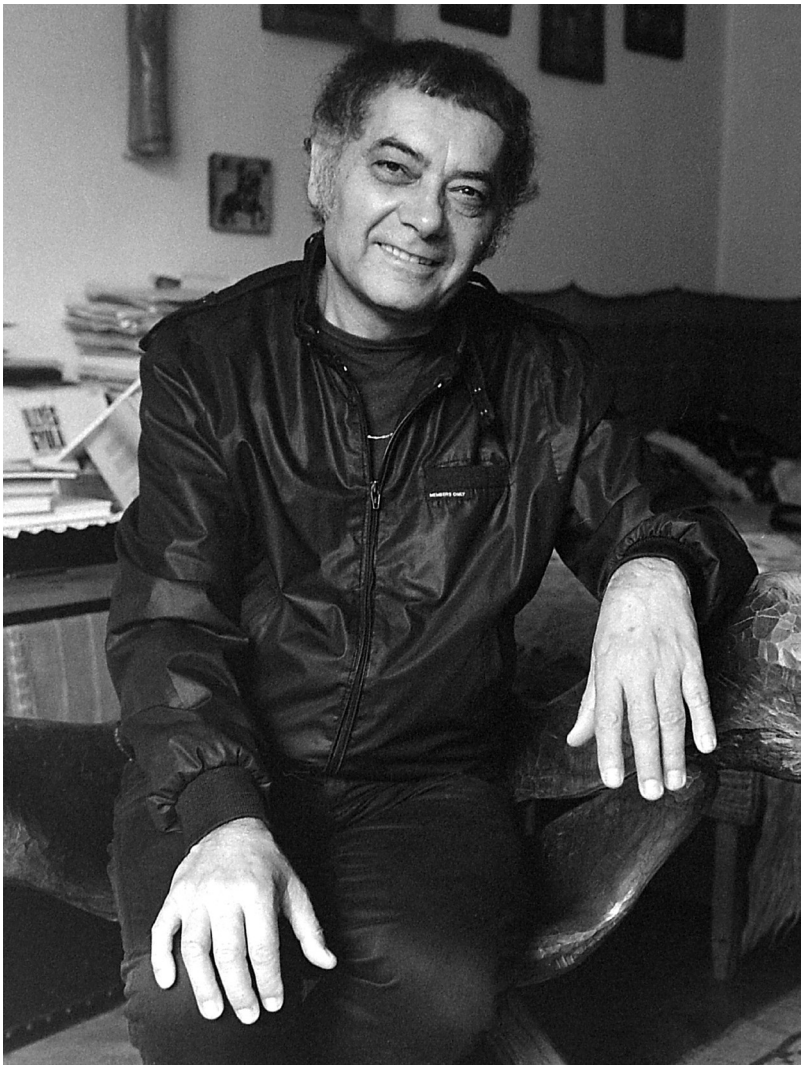

Keleti Károly utcai otthonában (fotó Kecskeméti Kálmán, 1988)